

מדינה יהודית בדרך

גליון מס' 41 ♦ "מי בא" 213 ♦ א'מנחם-אב התשפ"ו

“פתח ואמר אלה הדברים”

♦ “מרפא לשון עץ חיים”

(משלי טו, ד) – אמר ר' לוי (בפתיחת דברים-רבה): משה עד שלא זכה לתורה (שהיא “עץ חיים למחזיקים בה”), כתוב בו “לא איש דברים אנכי”, כיון שזכה לתורה, נרפא לשונו והתחיל לדבר דברים.

ונבאר בדרך אפשר לפי דרכנו: כבדות הפה של משה אפשר לייחסה לעובדה שהוא “קרוב לשמים” (ראו ברש”י ריש ישעיהו), ומדבר עמם מפה לאוזן (-)האזינו השמים”), ומשום כך נראה לו כי דבריו לא יובנו ולא יאומנו בארץ (“והן לא יאמינו לי”), והרי זכור לו היטב כי נדחה ונאלץ לברוח למדבר למשך שנים רבות בעקבות יציאתו הראשונה לשטח, “אל אחיו”.

גם כל התורה שעד הנה היא, יחסית, “תורת ה'” שמיימית, ובהחלט אינה מקובלת בנקל על לבם של שוכני ארץ, אולם החל מספר דברים, הקרוי “משנה תורה”, שהוא בבחינת המשנה שבתורה, ועניינו “תורת הארץ” (כפי שמכונה תורה שבעל-פה העולה מלמטה למעלה) אשר קרובים להכנס אליה, מופיע פתאום משה כחכם הדורש “מפי עצמו” (כלשון חכמים בהקשר לברית ערבות מואב), אשר אז נעשית כביכול תורת ה' לתורתו שלו (כדקדוק חכמים מתהלים א), ואז נפתח/מתרפא הפה, והדברים זורמים ומתגלגלים בשפע ובשופי, ומתקבלים ומתיישבים היטב בלבות השומעים.

♦ “ספר המלכות”

במונחי חכמת האמת, חמשה חומשי תורה הם כנגד ארבע אותיות שם הוי"ה וקוצו של י' שמעליהם, כאשר **בראשית** הוא הכתר-הכותרת; **שמות-ויקרא** הם י"ה חכמה ובינה (נקודת החכמה היא עשרת ה"י) הדברות, והרחבתם-בנינים באהל מועד; **במדבר** הוא ה-ו' שבשם, שש המדות-הרגשות-הקצוות המופיעים בדרך הנמשכת והולכת, שהיא “בחזקת סכנה” ועלולה לשבירה, ואילו **דברים** הוא על סף היעד, תכלית הכוונה, שהיא הארץ-המלכות-המדינה, “עולם הדיבור” והמעשה שהוא העיקר המבוקש.

על פי בראשית רבה, ספר דברים, “שבו הלכות רבות”, מכון

כנגד האור החמישי המופיע בראשון לבריאה, “ויקרא אלקים לאור יום”. גם ויקרא, שכנגדו האור השלישי, “האור כי טוב”, מלא הלכות רבות, אך הלכות ספר דברים שואפות אל ה“יום”, שהוא רצף של אורות, וכמדת תורה שבעל-פה שמצטברת ואינה פוסקת.

דברים-דיבורים הם עיקר עניינו של המלך המושל בכח דיבורו, ככתוב “באשר דבר מלך שלטון, ולפיכך הוא קרוי דָּבָר” (“אחד לדור”). המלך מצווה לכתוב לו את **משנה** התורה הזאת, ובו הוא קורא לפני כל העם בהקהל, ככתוב, ומנהיג את המדינה כולה על פיו. ומשה הוא המלך הראשון, ככתוב בו “ויהי בישראל מלך”.

♦ משה נתנבא ב“זה הדבר” -

יתר על שאר נביאים שנתנבאו (רק) ב-כה אמר ה', כך אמרו חכמים. “כה” הוא כי הדמיון, “דימוי מילתא למילתא” (-) לנבואת משה), ומשום כך לא הורשו הנביאים להוסיף על מה שכתוב בתורת משה, כדברי רבותינו במסכת מגילה, ואילו “זה” משמעו **זהות** גמורה, “שכינה מדברת מתוך גרונו” של משה, אך למרבה הפלא הדבר הזה מתבטא לא בדרגה “שמימית” גבוהה יותר, אלא להפך: ביכולת להיות לא רק נביא, אל גם חכם המבין מדעתו, מפרש ומחדש ונראה כמוסיף על דברי תורה, כפי שהחל בישראל מאז מקרא מגילה, החידוש הראשון שקימי מרדכי ואסתר, אשר אז קיימו ישראל וקבלו את התורה ברצון שלם “מאהבת הנס” והפנימו אותה בתוך לבם, עד שרשאים הם לומר על חידושיהם האינסופיים “זה הדבר אשר צוה ה'!”

אכן עידן הנבואה תם, ובהירות החכמה היא מעתה בדרך **השגה**, הקרויה גם “רוח הקדש” (ראו רמב”ן בבא בתרא יב), ולא בדרך ראייה. ואולם משה, על אף היותו נביא-רואה להדיא, הוא בעת ובעונה אחת גם חכם דורש ומחדש ומפרש (ואכן כך הוא קרוי בדברי חכמים “אבי החכמה ואבי הנבואה”), כי הרי הוא גם “תלמיד חכם” ה“עומד ומשמש” במרום כדרך שימושה של תורה שבעל-פה המסורה-מקובלת גם היא מסיני, וכך הוא “עומד על

(מסיני) לא יהיה", אבל אולי מקום יש לומר שספר דברים שאני רוצה לומר שאילו היה משה זוכה ונכנס לארץ, הרי משנה התורה הזאת היה נמשך והולך מפיו ונעשה כתורה חקוקה בכתב ומתגשמת בשלימות ומוכיחה עצמה גם בארץ להיות גאולה סופית שאין אחריה גלות; התורה שבעל־פה, תורת הארץ, היתה מתחברת לגמרי לתורה שבכתב, ו"פני לבנה" היו משקפים לגמרי את "פני החמה", וכמובטח לעתיד "והיה אור הלבנה כאור החמה", ואור שבעת הימים שנגנו היה מתגלה כולו לעמלי תורה שבעל־פה!

מאחר שלא נכנס משה לארץ, נחתמה בהירות תורה שבעל פה, ו"פני לבנה" אשר הוא יהושע, כדברי חכמים, אינם משקפים את "פני החמה" של משה בשלימות, כי לעתים היא נחסרת – וכפי שיהושע לא השלים לגמרי את הכיבוש וההתנחלות – ועל כך אמרו זקנים שבדור "אוי לה לאותה בוש", כדברי רבותינו, עדיין מצפים אנו לגואל אחרון, משיח אשר בו עצמו מלוכש גואל ראשון, שיקום וישיב את בהירות משה, "ימשיך" כביכול את התורה שבכתב, ומתוך ספר התורה שעל לבו יפיק הוראות ברורות ומאירות למכלול ענייני המדינה אשר אין להן חקר.

[אליבא דאמת, ספר יהושע אכן משקף במדה רבה את מכלול התורה שבעל־פה, וכדברי חכמים במסכת נדרים ש"אלמלא חטאו ישראל לא ניתנו להם אלא חמשה חומשי תורה וספר יהושע בלבד, מפני שערכה של ארץ ישראל הוא". כלומר אלמלא "רוב כעס" לא היינו נצרכים ל"רוב חכמה", וכל התורה שבעל־פה, תורת הארץ, הייתה כלולה בספר יהושע (וראה בהקדמת פירוש דעת מקרא שספר יהושע מתחלק לחמשה חלקים המקבילים לחמשה חומשי תורה). כנראה שלשם עיקר הכיבוש והתנחלות היתה בו בהירות מספקת, כעין זו של משה, אך לביסוס מלכות עולם, לא היה די בכך, ולאחר מות יהושע והזקנים החשיכה לגמרי הבהירות והחלה ההשחתה המכעיסה ונעשית התורה עדרים ועדרים ושבטים שבטים, והלכה לה, עד שבאה חנה ושמואל בנה (השקול כמשה ואהרן) שמשח את דוד הנבחר למלכות עולם].

בפרשת דברים הנקראת בציבור ב"שבת חזון", ראוי שיעמוד לנגד עינינו החזון הזה, שבימינו ובארצנו הוא לכאורה מחוייב המציאות (ומחוייב על־פי תורה כמצוה ראשונה לציבור בארצו) יותר מאשר בכל הדורות הקודמים, ולפי בהירות החזון והדיבור בו ללא־הרף, נראה במהרה בימינו גם במימושו המלא, וצום החמישי יהפוך לנו לששון ולשמחה.

ובחמשה עשר באב, בו נבנתה שילה, והוא היום המיועד לבנין העתיד (עפ"י פשט המשנה בסוף תענית), נזכה לכתובה וחתומה טובה בשנה הבאה, ותתגלה לנו תורה חדשה כמובטח (שלשלת המושגים שווים בחשבון גימטריא!). אמן כן יהי רצון!

דעת רבו", הקב"ה, גם במה שאינו מפורש. כפליהפנים הזה הוא אולי עיקר יתרונו וייחודו של משה.

◆ "זה הדבר" בסוף חומש במדבר

הופעות "זה הדבר" בתורה לא רבות הן, וכאן נתרכז בשתי ההופעות האחרונות, ב"קריאת התורה" האחרונה שבספר במדבר, לקראת ספר "אלה הדברים", שהוא בעצם לשון רבים של "זה הדבר", וכפי שנתבאר, יחסית כולו בבחינת תורה שבעל־פה שבתורה שבכתב.

ובכן, בראש פרשת מטות פותחים בדברי משה אל ראשי המטות "זה הדבר אשר צוה ה': איש כי ידור נדר", וגומר עד סוף הפרשה. חידוש גדול מתחדש כאן, שיכול וצריך כל אדם "לקחת ברצינות" את תחושות לבו האישיות העולות לו מתוך מצוקות הקיום האנושי, ומכוחם להתחייב או לאסור איסר על נפשו, והרי "זה הדבר" לדידו ממש כדברי תורת ה'! האשה והנערה בהם מאריך הכתוב, היא זו החשה יותר מכל את מצוקות המציאות ("מצא-אשה"), והיא הנוטה לנדור, אך נדרה נתון להפרת הבעל והאב (שמסתמא גם שם לבו למצוקה ונענה לפתרונה), אבל גם כל אדם הנודר בעת צרה (כיעקב הבורח מפני עשו אחיו) הוא בבחינת נוקבא, ונדרו נתון להתרה בידי "ראשי המטות", גדולי הציבור שמשה על גביהם. ופעמים שמדובר בנדרים שרווחו ופשטו בציבור הרחב, עד שראשי הציבור עצמם "נודרים נדר" ומתקנים תקנות בעבור הכלל, ומכאן השרש לכל איסורי דרבנן שהם במדה רבה כדברי תורה (אך נתונים לביטול בעתיד על יד בית דין אחר). חנה־אם־שמואל מכונן המלכות, החשה מתוך עצמה את מצוקת המציאות העגומה בימי שפוט השופטים, היא הדוגמא המובהקת לכך שנדר יכול להוליד חדשות, לשנות ולעצב מציאות ולהקפיצה אל מחוזות אחרים.

ובסוף פרשת מסעי, בסיום ספר במדבר שהוא במדה מסוימת סוף התורה שלפני משנה תורה, חידוש מופלג ביותר (כפי שהעיר בעל מי השילוח): "זה הדבר" אשר צוה ה' לבנות צלפחד שלא תנשאנה לבני שבט אחר, נדרש בדברי חכמים שלא יהא דין זה נוהג אלא בדור הזה, דור הכיבוש וההתנחלות, ויפקע בדור הבא כאשר כבר ירדו השבטים לנחלותיהם ונאחזו בהן, והרי לנו דוגמא מובהקת לתורה שבעל פה הנעוצה בתוך התורה שבכתב עצמה!

◆ ובחזרה לספר אלה הדברים

לאור דברינו שמשה מעתה הוא בגדר חכם הדורש "מפי עצמו", כמלך־דָּבָר, ומחדש כחכמי תורה שבעל־פה – "מאן מלכי רבנן" – אבל בבהירות נבואית שלימה, שעל כן דבריו שלו כלולים בתורה שבכתב, אולי ניתן להעזי ולומר, שאמנם "תורה חתומה ניתנה", ממנה אין לגרוע ועליה אין להוסיף, כי כידוע "שנית מתן תורה